

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.29>

С. А. Франковська

здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

В умовах формування новітнього нормативного підґрунтя для використання ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб як дієвого інструменту запобігання відмиванню «брудних грошей» важливим є формування наукового підґрунтя для забезпечення дотримання принципу науковості відповідного процесу, що безпосередньо пов'язано із дослідженням феномену самого фінансового моніторингу політично значущих осіб як правової категорії. Категоріальний аналіз дозволяє не тільки з'ясувати реальну сутність відповідного інструменту, але й забезпечити «якість» наукового базису для формування дієвого у застосуванні законодавства, упорядкування «основного» понятійного апарату, усунення передумов для формування нормативних положень, застосування яких би формувало передумови для суб'єктивного, довільного тлумачення, істотно знижуючи ефективність протидії зазначеним протиправним діям політично значущих осіб. «Якість» наукового підґрунтя законодавчих засад запобігання та протидії відмиванню «брудних грошей», із акцентом на унікальність фінансового моніторингу політично значущих осіб як правової категорії, є передумовою для вирішення одного із обов'язкових завдань інтеграції України у «безпечне» (від протиправних діянь) європейське та світове товариство, для досягнення однієї із цілей сталого розвитку – протидії корупції у всіх її проявах. Метою статті є на підставі аналізу наявних наукових та нормативних тематичних джерел, безпосередньо присвячених феномену фінансового моніторингу політично значущих осіб, з'ясування реального ресурсу останнього як правової категорії для використання результатів дослідження при формуванні наукового підґрунтя для законотворчого процесу, із закріплення засад використання відповідного інструменту запобігання відмиванню «брудних грошей». Об'єктом дослідження є суспільні відносини, безпосередньо пов'язані із фінансовим моніторингом політично значущих осіб як інструментом запобігання та протидії відмиванню «брудних грошей». Предмет дослідження – фінансовий моніторинг політично значущих осіб як правова категорія. Методологічне підґрунтя дослідження сформоване завдяки поєднанню загальних та спеціальних методів дослідження, серед яких: синтез, аналіз, логічний, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий, історичний, прогнозування.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, політично значущі особи, правова категорія, суміжні правові поняття, законодавство, ознаки.

Вступ. В умовах формування новітнього нормативного підґрунтя для використання ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб як дієвого інструменту запобігання відмиванню «брудних грошей» важливим є формування наукового підґрунтя для забезпечення дотримання принципу науковості відповідного процесу, що безпосередньо пов'язано із дослідженням феномену самого фінансового моніторингу політично значущих осіб як правової категорії.

Категоріальний аналіз дозволяє не тільки з'ясувати реальну сутність відповідного інструменту, але й забезпечити «якість» наукового базису для формування дієвого у застосуванні законодавства, упорядкування «основного» понятійного апарату, усунення передумов для формування нормативних положень, застосування яких би формувало передумови для суб'єктивного, довільного тлумачення, істотно знижуючи ефективність протидії зазначеним протиправним діям політично значущих осіб. «Якість» наукового підґрунтя законодавчих засад запобігання та

протидії відмиванню «брудних грошей», із акцентом на унікальність фінансового моніторингу політично значущих осіб як правової категорії, є передумовою для вирішення одного із обов'язкових завдань інтеграції України у «безпечне» (від протиправних діянь) європейське та світове товариство, для досягнення однієї із цілей сталого розвитку – протидії корупції у всіх її проявах. **Метою статті** є на підставі аналізу наявних наукових та нормативних тематичних джерел, безпосередньо присвячених феномену фінансового моніторингу політично значущих осіб, з'ясування реального ресурсу останнього як правової категорії для використання результатів дослідження при формуванні наукового підґрунтя для законотворчого процесу, із закріплення засад використання відповідного інструменту запобігання відмиванню «брудних грошей». **Об'єктом дослідження** є суспільні відносини, безпосередньо пов'язані із фінансовим моніторингом політично значущих осіб як інструментом запобігання та протидії відмиванню «брудних грошей». **Предмет дослідження** – фінансовий моніторинг політично значущих осіб як правова категорія. Методологічне підґрунтя дослідження сформоване завдяки поєднанню загальних та спеціальних методів дослідження, серед яких: синтез, аналіз, логічний, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий, історичний, прогнозування.

Основний зміст. I. Основні підходи щодо розуміння фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці. Етимологічний аналіз назви «фінансовий моніторинг політично значущих осіб» дає підстави для висновку про те, що має місце «складне» словосполучення, що й дає можливість умовно виокремити дві складові його, а саме: «фінансовий моніторинг» та «політично значущі особи». Отже, доцільним є етимологічний аналіз кожної із зазначених складових. Так, зокрема, фінансовий моніторинг пропонуємо дослідити в аспекті уваги як щодо «фінансовий», так і «моніторинг». Аналіз енциклопедичної, довідникової літератури свідчить, що «фінансовий» розглядається як «пов'язаний із фінансами, пов'язаний

із організацією фінансів, грошового обігу й кредиту» [1], «безпосередньо має зв'язок» із фінансами [2], й той, що має відношення до фінансів» [3]. Тобто, перша складова словосполучення «фінансовий моніторинг» передбачає його «зв'язок» із «фінансами» у всьому багатоманітті його розумінні. «Фінанси» (lat. *financia*-готівка, прибуток) – це «економічні відносини, які виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості національного багатства, сукупного суспільного продукту, національного доходу у зв'язку з формуванням централізованих і децентралізованих грошових фондів у суб'єктів господарювання та держави з метою виконання ними своїх функцій, завдань, забезпечення умов розширеного відтворення й соціально-економічного розвитку» [5]. «... це публічні фонди коштів, що утворюються державою, органами місцевого самоврядування визначеними державою необхідними для суспільного і використовуються для свого функціонування виключно на підставі закону [6] «... це система грошових відносин у державі, сукупність усіх грошових коштів, що є у розпорядженні держави» [4].

Натомість «моніторинг» (від lat. *monitoring*), той, що «контролює, контролювання) означає «безпосереднє спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичних ситуацій» [2], «нагляд за будь-яким процесом або станом» [1], «безперервне стеження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату» [4]. Отже, цілком логічно вести мову про те, що перша складова словосполучення містить чітку вказівку на «зв'язок» із «фінансами», в той час як друга – вказівку на діяльність, яка із фінансами пов'язана. Аналіз визначень, запропонованих у довідникових джерелах, свідчить про те, що така діяльність асоціюється із декількома можливими її видами, серед яких (про це й свідчать ті слова, які використовуються у вищезазначених джерелах): контроль, нагляд, спостереження, співставлення тощо. З огляду на їх змістовну відмінність, а також, враховуючи той факт, що предметом цієї роботи є саме

«фінансовий моніторинг», варто провести порівняльний аналіз складових суміжного понятійного ряду, а саме: контролю, нагляду, моніторингу, спостереження для того, щоб з'ясувати, чи коректною є запропонована законодавцем назва для позначення відповідного виду діяльності, а також, чи коректними є положення правової науки у відповідній частині.

Так, контроль (від фран. *controle*) означає «... перевірку або спостереження з метою перевірки» [4], «... перевірка, спостереження з метою перевірки, контроль над звітністю» [4], «... перевірка контрольованого об'єктів встановленим вимогам» [4], «вимагати, перевіряти, вимагати звіт, вчиняти дії» [4]. У правовій навчальній та науковій літературі також зосереджується увага на з'ясуванні змісту контролю (представниками різних фахових наукових напрямків) у «прив'язці» до, наприклад, суб'єкту його здійснення (парламентський, президентський, урядовий, громадський тощо), до інструментів публічного адміністрування (як правило, з аналізом його ресурсу у «парі» із наглядом), до сфери його здійснення (наприклад, фінансовий, банківський, валютний, митний тощо). Не зважаючи на все багатоманіття питань, які потрапляють у поле зору вчених-правників в аспекті дослідження контролю й на все розмаїття запропонованих авторських визначень, варто стверджувати, що контроль асоціюється все ж таки із активними діями суб'єкта, який його здійснює, звідси й переважання використання в авторських дефініціях для його позначення слів «перевірка», «втручання», «формулювання звіту» тощо. Так, наприклад, С. Кушнір, аналізуючи державний контроль у сфері вищої освіти в Україні, звертає увагу на його комплексний характер й визначає як «... об'єктивно зумовлену діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що здійснюється на постійній основі, передбачає оперативне втручання уповноважених органів у діяльність підконтрольних об'єктів, полягає у спостереженні за функціонуванням останніх, отриманні об'єктивної та достовірної інформації про стан законності та дисципліни у них, застосуванні заходів щодо попередження та усунення пору-

шень законодавства, виявленні причин та умов, що зумовили правопорушення, наданні організаційної та правової допомоги об'єктам, застосуванні у разі потреби заходів щодо притягнення винних до відповідальності». [7, С. 6.]. Як бачимо, виокремлюються «... постійна основа», «оперативне втручання», «заходи допомоги», «заходи примусу». Також можна згадати роботи вчених-адміністративістів, в яких контроль розглядається «у парі» із наглядом. Так, наприклад, Т. Коломоєць пропонує визначення контролю як «... активне втручання суб'єкта публічної влади в діяльність підконтрольного об'єкта... як заходи щодо спостереження за функціонуванням об'єкта з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про нього, застосування заходів попередження (з правом прямого втручання в оперативну діяльність), надання допомоги, виявлення причин і умов порушення законодавства, вжиття заходів для притягнення винних до відповідальності» [8, С. 194], члени авторського колективу підручника «Адміністративне право України. Академічний курс» за заг. ред. В. Авер'янова визначають контроль як «зворотній зв'язок» [9, С. 350], як діяльність, що полягає у встановленні результатів роботи, допущених відхилень від вимог, виявленні причин та умов таких порушень, визначення шляхів їх подолання [9, С. 349].

Члени авторського колективу підручника «Загальне адміністративне право» за заг. ред. Р. Мельника визначають контроль як «... стабілізуючий засіб (важіль) впливу суб'єкта владних повноважень на діяльність об'єкта ... за для зіставлення фактичних даних (дій), рішень об'єкта із встановленими ... моделями поведінки, оцінювання їх правомірності й адекватного реагування у разі порушень» [9, С. 600]. Дещо узагальнене визначення, щоправда, все ж таки основні ознаки контролю прослідкувати можна.

Не зважаючи на розмаїття авторських формулювань контролю, всі запропоновані визначення передбачають вказівку на його активний характер, активне втручання у діяльність підконтрольного об'єкта (право «втручання») й можливість застосування заходів для притягнення

винних осіб до відповідальності. Тобто, це не просто «спостереження», «огляд», «допомога», а саме постійна, системна діяльність, із можливістю активних дій по відношенню до об'єкта, в тому числі й примусових, в тому числі й для притягнення до юридичної відповідальності.

Нагляд, у свою чергу, також розглядається у роботах вчених-правників, які формулюють його визначення, аналізують ознаки, у «прив'язці» до «пасивної» діяльності його суб'єкта по відношенню до об'єкта. Так, зокрема, Т. Коломоєць розглядає його як « ... пасивну діяльність, заходи стосовно певних фактів щодо з'ясування їх наявності або відсутності задля можливості подальшого реагування» [8, С.194-195], С. Кушнір також звернув увагу на те, що контроль « ... не варто помилково ототожнювати із наглядом, який має «пасивний» характер, відрізняється цільовою спрямованістю на певні факти, а отже й звуженими (у порівнянні із контролем) активностями по відношенню до об'єкта» [7, С. 9,14].

У колективних фахових роботах також аналізується нагляд й виділяється як «різновид контролю пасивного характеру щодо, організаційно непередбачених об'єктів» [9, С. 350].

У Словнику термінів з адміністративного права за загальною редакцією Т. Коломоєць та В. Колпакова якщо контроль визначено опосередковано через «контрольний (контролюючий) орган» [10, С. 181], проте всі ознаки, притаманні контролю, згадані: «системність, право оперативного втручання у діяльність підконтрольного («взаємопов'язаного») об'єкта, виявлення причин та умов, реагування на них та на протиправні діяння об'єкта» [10, С. 181]. Натомість нагляд визначено як «звужений контроль», із акцентом на його пасивний характер, відсутність системності, права втручання у діяльність об'єкта, цільовий характер (щодо певного факту) [10, С. 232]. У підручнику «Загальне адміністративне право» за заг. ред. Р. Мельника нагляд визначено як « ... пасивний вид (форма) контролю» [9, С. 604]. У Великій українській юридичній енциклопедії контроль, нагляд визначені як « ... поняття, яке етимологічно озна-

чає перевірку, виконання, дотримання чи досягнення, інспектування визначених завдань, отриманих результатів...» [11, С. 445] та « ... пасивна форма контролю» відповідно. Досить змістовним є визначення перше й досить узагальненим за змістом виглядає друге визначення. При цьому водночас досить чітким є розмежування цих інструментів, із окресленням характеристик для них ознак. На це ж звертають увагу й вчені – фахівці з фінансового права. (М. Кучерявенко, Л. Касьяненко, Р. Гаврилук, Т. Латковська, І. Криницький та ін.).

Отже, нагляд, в т.ч. й фінансовий, буде пов'язаний у переважній своїй більшості із «пасивною» діяльністю, із певними наявними фактами діяльності й активностями суб'єкта саме стосовно цих фактів. Однак нагляд, навіть з огляду на відповідну особливість, не є простим спостереженням, діяльністю, яка здійснюється «у разі сумнівів», у випадку «потенційно загрозової ситуації». Це все ж таки діяльність суб'єкта стосовно об'єкта, із можливістю використання наданого ресурсу у випадку підтвердження відомостей «цільового факту», вжиття заходів стосовно саме цього факту й забезпечення подальших активностей з боку держави (публічної влади) щодо реагування на виявлені (підтвердженні) факти.

Стосовно ж моніторингу як іншого елементу у суміжному ряду варто стверджувати, що це діяльність, яка пов'язана саме із спостереженням, співставленням (порівнянням), аналізом певних даних, без певних активностей, які пов'язані (у різному ступені їх прояву) із втручанням (безпосереднім втручанням) у діяльність об'єкту, із зорієнтованістю на попередження можливих порушень встановлених приписів, стандартів, прогнозування можливих наслідків у разі наявності відповідних порушень (потенційних, реальних порушень). На відміну від контролю і нагляду, моніторинг все ж таки відрізняється своєю цільовою спрямованістю, а отже і змістом. Для нього характерними є « ... цілеспрямовані дії щодо вжиття заходів (дій) аналітичного, порівняльного характеру, формулювання запитань і пошуку відповідей щодо діяльності об'єкта та узгодженості

таких дій із унормованою моделлю...Його, навіть, називають «пасивним різновидом» нагляду» [9, С. 364]. У словнику термінів з адміністративного права моніторинг визначено як « ... система спостереження... з метою своєчасного виявлення змін, відхилень, їх оцінки, відвернення, реагування та ліквідації негативних наслідків» [10, С. 227].

Серед ознак фінансового моніторингу В. Першин виділяє: «публічний обов'язок держави, що впливає із призначення й зобов'язань держави; організаційно-правову природу, послідовність якої регламентується нормами права; це механізм, система суб'єктів, взаємодії яких є спостереження й виявлення підозрілих та сумнівних операцій; це обов'язок комплексно аналізувати отриману інформацію й вживати певних дій запобіжного чи припиняючого характеру; це обов'язок щодо інформування органів держави, правоохоронних органів стосовно «фінансово неідеальних дій», метою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [12, С. 72-73].

Так, зокрема, О. Скрипка, аналізуючи організаційно-правові засади первинного фінансового моніторингу, зазначає, що таким є « ... інструмент запобігання та протидії відмиванню (легалізації) «брудних грошей», спеціальний кримінологічний захід, сукупністю таких заходів, що здійснюються спеціально визначеними в Законі суб'єктами, спрямовані на загальне виявлення інформації про підозрілих осіб, які можуть здійснювати фінансові операції з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та / або фінансування тероризму «.....» [23, С. 7]. Більше того, вчена уточнює, що особливість фінансового моніторингу зумовлена його правовою природою, яка « ... знаходить прояв у покладанні в його основу потреби реалізації публічного інтересу в галузі економічної безпеки держави, правовому унормуванні статусу моніторингового результату, можливості застосування заходів державного примусу для припинення підозрілих фінансових операцій» [23, С. 4].

Як видно із сформульованих положень, виокремлюється цільова спрямованість від-

повідного моніторингу – виявлення, прогнозування, аналіз, попередження «ризиків» у фінансовій сфері держави, «ризиків» для економічної безпеки держави.

У співавторстві із О. Комісаровим, А. Собакарем, О. Скрипка у роботі зазначає, що « ... фінансовий моніторинг представляє собою суперечність засобів, дій, заходів для запобігання відмиванню (легалізації) «брудних» грошей на певних об'єктах господарювання, окремі території або в більших масштабах» [23, С. 34]. Також можна зустріти визначення фінансового моніторингу у наукових джерелах як « ... сукупності правовідносин, які виникають на різних рівнях фінансової системи й зорієнтовані на запобігання відмиванню грошей» [23, С. 34].

Я. Гайворонська розглядає моніторинг як «пасивну форму контролю» [13, С. 12] й робить уточнення, що він пов'язується із «відстеженням ситуації чи процесу ... аналізом, «безконтактними» способами і прийомами перевірки [13, С. 12]. Я. Гайворонська у своїх працях додатково зазначає, що фінансовий моніторинг безпосередньо пов'язується із « ... ідентифікацією процесів, оцінкою висливу чинників, що впливають на певні показники» [13, С. 13].

Заслугує на увагу робота Є. Павліченко, що пропонує правовий аналіз фінансового моніторингу і фінансового контролю, зазначаючи, що « ... моніторинг, на відміну від фінансового контролю, не передбачає активного втручання в оперативну роботу об'єкта, основними його методами є облік та спостереження, має власний предмет, своє спрямування – прогнозування, аналіз, виявлення, певних дій» [14, С. 25-26; 23, С. 35]. Хоча й можна погодитися із тим, що ознаки дійсно є такими, які характерні для фінансового моніторингу, проте не зовсім коректним є висновок, сформульований Є. Павліченко, про те, що «фінансовий моніторинг – це поняття, тотожне фінансовому нагляду» [14, С. 26; 23, С. 35].

Питанням співвідношення фінансового моніторингу і фінансового контролю приділяє увагу О. Резнік, зазначаючи, що вони, хоча і є схожими, проте все ж таки є різними категоріями, бо фінансовий контроль є « ... більш широким поняттям, бо

передбачає нагляд і спостереження на постійній основі; [15, С. 25]. Хоча, водночас зазначає, що є й інші розуміння з цього питання. Наприклад, І. Патюта вважає, що фінансовий моніторинг є ... ширшим, бо він передбачає « ... постійне спостереження, на основі чого унеможливаються подальше прогнозування ризиків із легалізацією «брудних доходів» [16, С. 49; 15, С.25]. При цьому також пропонується огляд наявних підходів щодо розуміння у правовій науці фінансового моніторингу, а саме Е. Дмитренко вважає, що фінансовий моніторинг – це « ... специфічна форма фінансового контролю, що поєднує організаційно-правові, кадрові, інформаційні та інші заходи протидії та легалізації злочинних доходів» [15, С. 26; Дмитр. С. 44], О. Орлюк – «форма фінансового контролю, що здійснюється уповноваженими органами держави» [17, С.430], А Задоя також вважає, що фінансовий моніторинг – «це форма фінансового контролю, хоча й із різним змістом щодо різних видів діяльності» [18, С. 62; 15, С. 26]. О. Резнік формулює власну позицію щодо співвідношення фінансового моніторингу та фінансового контролю, зазначаючи, що фінансовий моніторинг – «це метод фінансового контролю» [15, С. 26]. М. Уткіна, досліджуючи фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації «злочинних доходів», пропонує огляд наукової думки щодо співвідношення фінансового моніторингу із суміжними поняттями. Так, зокрема, О. Єлисеєва порівнює фінансовий моніторинг й оцінювання й зазначає, що він не є простим оцінюванням, а « ... оцінюванням у динаміці» [20, С. 58, 19, С. 293], із постійною основою, суб'єктами, метою, інструментарієм.

Оскільки моніторинг і нагляд все ж таки відрізняється ознаками, в тому числі й своїм предметом, цільовим призначенням, методами, певна відмінність є й в суб'єктному складі. Варто звернути увагу на те, що у правовій науці з'явилися нові положення, в тому числі й присвячені фінансовому моніторингу, вже з урахуванням тих змін, які відбулися у чинному законодавстві. Останні (особливо у частині унормування визначення фінансового моніторингу) обумовили потребу уваги до цієї

проблеми задля з'ясування тих проблем, які виникли у правозастосуванні у зв'язку із застосуванням нових положень, а отже потреби дослідження ресурсу фінансового моніторингу вже у нових реаліях.

II. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб у законодавстві. Варто звернути увагу й на визначення фінансового моніторингу, які закріплені у чинному законодавстві.

У законодавстві фінансовий моніторинг саме у його «прив'язці» до запобігання відмиванню (легалізації) «брудних» грошей знайшов своє закріплення в «антилегалізаційному» законі. Так, у Законі України від 28.11.2002 року у ст.1 пропонується визначення «обов'язкового фінансового моніторингу» та «внутрішнього фінансового моніторингу», аналіз яких свідчить про те, що фінансовий моніторинг пов'язують саме із діяльністю спеціальних суб'єктів щодо « ... аналізу інформації щодо фінансових операцій ... застосування заходів щодо перевірки такої інформації» [21]. В Законі України 2019 року фіксується визначення фінансового моніторингу як « ... сукупності заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу» (п.5 ст.1 Закону) [22]. В Законі України редакції 2019 року пропонується визначення «фінансового моніторингу» як « ... сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу і первинного фінансового моніторингу» (п. 66 ст. 1), із відсилкою водночас до двох визначень, закріплених у п. п. 16 та 45 цього ж Закону відповідно, в яких знову ж таки можна виділити те, що моніторинг розглядається як сукупність заходів. Ці заходи вживаються спеціальними суб'єктами, особливістю є й сфера їх застосування, обов'язково виокремлюється специфічна цільова спрямованість цих заходів, а отже і фінансового моніторингу в цілому.

Не зважаючи на певну увагу як вчених-правників, так і законодавця до фінансового моніторингу, його варто в аспекті запобігання та протидії легалізації (відмиванню) «брудних» грошей розглядати саме у розумінні «фінансового моніторингу», а не просто «моніторингу», бо важливі не тільки ознаки такої діяльності, певна сукупність заходів, але й те, хто і в якій сфері його застосовує, бо можна згадати й про існування інших видів моніторингу, які також відіграють роль «фільтрів» у протидії протиправним діям, в т. ч. й у сфері, наприклад, службової діяльності, як «фільтри антикорупції». У цьому плані варто згадати про «моніторинг способу життя суб'єктів декларування», передбачений п. 4 ст. 51 Закону України «Про запобігання корупції», як захід, що застосовується з метою «... встановлення відповідності рівня життя відповідних суб'єктів наявним у них та членів їх сімей майну, одержаним ними доходами згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подається» (ч. 1 ст. 51 Закону). Хоча цей захід також має назву «моніторинг», проте його не варто помилково ототожнювати із фінансовим моніторингом, оскільки вони відрізняються ознаками, які й формують у сукупності їх ресурс. Саме тому важливо вживати для позначення т. зв. «антилегалізаційного моніторингу» у його назві словосполучення «фінансовий моніторинг», тим самим зосередивши свою увагу на тому, що це заходи у сфері фінансів й застосовуються уповноваженими суб'єктами із «антилегалізаційною» метою щодо «брудних грошей», «брудних доходів».

Окрім того, зосереджуючись на другій складовій його назви, важливо усвідомлювати, що саме ця частина й передбачає вказівку на осіб, по відношенню до яких такий моніторинг може здійснюватися, діяльність яких може містити «ризик» й сприяти легалізації (відмиванню) «брудних» грошей.

Одразу ж варто зазначити, що в наявності як у доктрині, так і у законодавстві ряд суміжних понять (положень), які використовуються для позначення таких осіб.

Так, наприклад, К. Бисага у роботі «Політично значущі особи: виявлення та ідентифікація» зосереджує увагу на проблемах визначення та термінології [25], звертає увагу на певну генезу цього поняття як у законодавстві (наднаціональний та національний рівні), а саме: появи поняття «політичні діячі», його унормуванні у законодавстві й построківій його трансформації у «складне поняття», яким і є «політично значущі особи», тоді як у правовій науці вона також звертає увагу на певну неузгодженість цих понять в актах національного законодавства – (розширений ряд) й актах FATF, де зустрічаються положення про «політичних діячів» [25, С. 54]. Дійсно у Рекомендації 12 FATF «Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», яка має назву «Публічні діячі (ПЕП)», вживаються ці поняття як синонімічні, а по тексту можна зустріти лише вказівку на різновиди «політичних діячів». Натомість, у чинному національному законодавстві в наявності розширений перелік, збірне поняття «політично значущі особи» й його складові – «різновиди політичних діячів», а також «їх близькі особи», «члени сім'ї», «пов'язані особи» (п. 20, 28, 37, 47 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»). Аналіз цих положень дозволяє стверджувати, що саме у цьому Законі (на відміну від раніше чинних) має місце «повна» нормативна модель, яка охоплює все розмаїття таких осіб, серед яких: «національні політичні діячі», «іноземні політичні діячі», «діячі, які виконують функції в міжнародних організаціях», «пов'язані з ними особи», «близькі особи», «члени сім'ї». Як бачимо, кожне із унормованих положень передбачає «прив'язку» особи до певного правового статусу, якщо щодо «діячів» мова йде, насамперед, про «зв'язок» із публічною владою (або у межах конкретної держави, або ж іноземної держави, або ж певної міжнародної інституції), тоді як щодо «інших» («опосередкованих») осіб ця «прив'язка» має місце щодо «полі-

тичного діяча» або «діяча у міжнародній організації». На це звертають увагу у своїй роботі Т. Коломоєць, Д. Євтушенко, М. Титаренко [26, С. 661-662]. Аналізуючи наявну нормативну модель «політично значущих осіб», цілком слушно зазначається, що вона є «збірною» [26, С. 662], як у розумінні об'єднання всіх «основних різновидів», так і «опосередкованих» осіб, якими є ті особи, які безпосередньо публічною владою не наділені, проте певним чином пов'язані із політичними діячами та діячами міжнародних інституцій. Для всіх цих «основних» суб'єктів, якими є іноземні політичні діячі, національні політичні діячі та діячі при міжнародних організаціях, характерною є їх «впливовість», «значимість» у публічній владі [26, С. 661] й потенційна «загроза» вчинення діянь щодо легалізації «брудних» грошей [26, С. 661]. У національному законодавстві нормативна модель «політично значущих осіб» в «основній» ... частині є «трьохелементною» [26, С. 662], із акцентом на «впливовість», «прив'язку до посади», «приналежність до держави або міжнародної інституції» [26, С. 662] й до того ж акцент зроблено на «збереженні такої впливовості» у часі [26, С. 662], що знову ж таки підтверджує певну їх «неординарність» [26, С. 662] у сфері фінансів й «впливовість» у сфері публічної влади, в т.ч. й у сфері публічних фінансів. Варто підтримати Т. Коломоєць, Д. Євтушенко, М. Титаренко у тому, що «не кожна посадова особа є політично значущою особою, і не кожна особа, яка виконує публічні функції, є політично значущою» [26, С. 662]. Важливим є поєднання тих ознак, які законодавець передбачив для таких осіб: а) посада (актуальна або ж «екс»); б) приналежність до держави або ж міжнародної інституції. При цьому посада має бути із того переліку, яку запропонував законодавець. До того ж такі переліки для кожного із елементів «основної» частини «політично значущих осіб» є різними. Стосовно ж «опосередкованих», «інших», «додаткових» елементів моделі «політично значущих осіб», варто зазначити, що для них є важливим «зв'язок» із «основним» суб'єктом або «родинні зв'язки» або ж «ділові зв'язки», однак

саме завдяки таким «зв'язкам» вони також можуть бути «ризикованими» для публічної влади, в т.ч. й у сфері фінансів. Отже, друга частина словосполучення містить вказівку на осіб, по відношенню до яких фінансовий моніторинг має здійснюватися, що й обумовлює його особливість у всьому розмаїтті можливих видів фінансового моніторингу в цілому.

Висновки. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб варто розглядати в якості окремого виду фінансового моніторингу, який поєднує у собі загальні ознаки фінансового моніторингу й водночас особливість, обумовлену правовим статусом політично значущих осіб, що дозволяє вести мову про: а) його розгляд як сукупності (а краще все ж таки про систему) заходів, дій, засобів; б) які здійснюються у сфері фінансової діяльності; в) по відношенню до окремої групи осіб, якими є політично значущі особи; г) з метою запобігання та протидії легалізації («відмивання») «брудних» грошей; д) дії у вигляді, насамперед, спостереження, виявлення, аналізу, запобігання легалізації «брудних» грошей. Ці ознаки фінансового моніторингу політично значущих осіб варто врахувати при формулюванні його визначення саме як системи заходів, дій, засобів (насамперед, спостереження, аналіз, запити, виявлення даних і робота з ними, профілактичні заходи, заходи реагування), які здійснюються спеціально уповноваженими особами у сфері фінансів стосовно політично значущих осіб з метою запобігання, виявлення та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму й поширення зброї масового знищення.

Список використаної літератури:

1. Фінансово-економічний словник : у трьох томах. Том 1 : Р-Я / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. Міністерство освіти і науки України. Львів. 2021. С. 607.
2. Економічний словник. Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. 2007. С. 386.
3. Термінологічний словник для студентів економічних спеціальностей. М. М. Бабинець. 2019. С. 216.
4. Великий тлумачний словник сучасної

- української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/386/finans> (дата звернення: 15.06.2024).
 6. Предмет, метод та система фінансового права. *Мультимедійний навчальний посібник. Фінансове право*. НАВС. URL: https://arm.naiuu.kiev.ua/books/finance_law_20/nm/them1.html (дата звернення: 15.06.2024).
 7. Кушнір С. М. Державний контроль у сфері вищої освіти в Україні: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 32 с.
 8. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
 9. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. У 2 томах. Т. 1. Заг.ч. / ред. Колегія В. Б. Авер'янов (голова) та ін. *Юридична думка*. Київ, 2004. 624 с.
 10. Адміністративне право України : словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2014. 520 с.
 11. Велика українська юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. М. П. Кучерявенко –голова та ін. *Фінансове право*. Харків. С. 616.
 12. Першин В. Г. Державний фінансовий моніторинг: загальні правові характеристики. *Публічне право*. 2019. № 2(34). С. 70-74. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi38/publichnepravo2019n2/70.pdf>. (дата звернення: 15.06.2024).
 13. Гайворонська Я. В. Адміністративно-правовий примус у системі фінансового моніторингу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 20 с.
 14. Павліченко Є. В. Адміністративно-правові засади фінансового моніторингу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 209 с.
 15. Рєзнік О. М., Уткіна М. С. Щодо співвідношення фінансового моніторингу та фінансового контролю: доктринальний та законодавчий підходи. *Ампаро*. 2022. № 2. С. 23-28. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2022v2/23.pf> (дата звернення: 15.06.2024).
 16. Патюта І. М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4. С. 48-51.
 17. Орлюк О.П. Фінансове право: Академічний курс: підручник / О.П. Орлюк. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 808 с.
 18. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2005 № 2 (10). С. 59-65.
 19. Уткіна М. С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292-295. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/Yunzh/Yunzh2020v7/292.pdf>. (дата звернення: 15.06.2024).
 20. Єлисеєва О. Моніторинг як метод інформаційно-статистичного дослідження стану виробничо-економічних систем. *Економіст*. 2007. № 2. С. 58–60.
 21. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text> (дата звернення: 15.06.2024).
 22. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 15.06.2024).
 23. Скрипка О. Ю. Організаційно-правові засади первинного фінансового моніторингу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.
 24. Комісаров О. Г., Скрипка О. Ю., Собакарь А. О. Первинний фінансовий моніторинг у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. 184 с.
 25. Бисага К. В. Політично значущі особи: виявлення та ідентифікація (міжнародний досвід та українські реалії) : наук.-практ. рек. для нац. системи запобіг. та протидії легалізац. (відмиван.) доход., одерж. злочин. шлях., фінанс. тероризму

та фінанс. розповсюдж. зброї масов. знищ. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2017. 200 с.

26. Коломоєць Т., Євтушенко Д., Титаренко М. Довічний фінансовий моніто-

ринг : чи «якісним» є нормативне закріплення визначення «політично значущих осіб»? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, № 10. С. 660 – 663.

Frankovska S. A. Financial monitoring of politically exposed persons as a legal category

In the context of the formation of the latest regulatory framework for the use of the resource of financial monitoring of politically exposed persons as an effective tool for preventing money laundering, it is important to form a scientific basis to ensure compliance with the principle of scientificity of the relevant process, which is directly related to the study of the phenomenon of financial monitoring of politically exposed persons as a legal category. The categorical analysis allows not only to clarify the real essence of the relevant instrument, but also to ensure the "quality" of the scientific basis for the formation of effective legislation, streamlining the "basic" conceptual apparatus, eliminating the prerequisites for the formation of regulatory provisions, the application of which would form the basis for subjective, arbitrary interpretation, significantly reducing the effectiveness of counteracting the said illegal acts of politically exposed persons. "The "quality" of the scientific basis of the legislative framework for preventing and combating money laundering, with an emphasis on the uniqueness of financial monitoring of politically exposed persons as a legal category, is a prerequisite for solving one of the mandatory tasks of Ukraine's integration into a "safe" European and world society (from illegal acts), for achieving one of the goals of sustainable development – combating corruption in all its manifestations. The purpose of the article is to analyze the available scientific and regulatory sources directly related to the phenomenon of financial monitoring of politically exposed persons and to determine the real resource of the latter as a legal category, and to use the research results in forming the scientific basis for the lawmaking process, and to consolidate the principles of using the relevant instrument for preventing money laundering. The object of the study is social relations directly related to the financial monitoring of politically exposed persons as a tool for preventing and combating money laundering. The subject of the study is financial monitoring of politically exposed persons as a legal category. The methodological basis of the study is formed by a combination of general and special research methods, including: synthesis, analysis, logical, special legal, comparative legal, historical, and forecasting.

Key words: financial monitoring, politically exposed persons, legal category, related legal concepts, legislation, features.